

Leszek Jerzak

BADANIA TERENOWE I EKSPOZYCJA MUZEUM BOCIANA BIAŁEGO W KŁOPOCIE

W roku 1997 Liga Ochrony Przyrody w Zielonej Górze, w ramach prowadzonego przez WWF projektu „Zielona wstęga Odra – Nysa”, opracowała dokumentację dla objęcia ochroną terenu u ujścia Nysy oraz suchego zbiornika retencyjnego zwanego Polderem Krzesińsko-Bytomieckim. W czasie badań terenowych stwierdzono, że znajdująca się na obszarze planowanego parku krajobrazowego, opisywana w literaturze wielka kolonia bociana białego w Kłopocie wciąż istnieje. Stała się jedną z większych atrakcji nowo powstałego Krzesińskiego Parku Krajobrazowego. Odczuwalna była potrzeba stworzenia centrum informacji turystycznej i przyrodniczej oraz miejsca do koordynacji ochrony bocianów. Dlatego powstała koncepcja stworzenia obiektu o interesującej dla turystów nazwie – Muzeum Bociana Białego.

Muzeum mogło powstać dzięki pomocy finansowej kilku sponsorów. Pierwszym problemem było uzyskanie budynku z działką od Urzędu Gminy w Cybince. Budynek był dawną szkołą zamkniętą z braku dzieci we wsi. Dużą pomoc wykazał w tym okresie ówczesny burmistrz, p. Lewczuk. Po uzyskaniu zgody Rady Gminy, porozumienie o użyczeniu nieruchomości podpisali – burmistrz oraz prezes Zarządu Głównego Ligi Ochrony Przyrody, p. W. Skalny (2001 r.). To otworzyło drogę do starania się o fundusze na remont budynku i wyposażenie do celów edukacyjnych.

Pierwszym sponsorem, który podjął ryzyko częściowego sfinansowania projektu był Global Environmental Found/UN (ONZ) w Warszawie w ramach programu Małych Dotacji. To pozwoliło na pozyskiwanie następnych funduszy, gdyż fundacje zazwyczaj finansują tylko część projektu. Następnie do projektu włączył się Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Zielonej Górze, który dofinansował znaczną część wydatków. Bardzo miłym zaskoczeniem była zgoda fundacji Stiftung CICONIA w Lichtensteinie, która pokryła koszty ostatnich prac remontowych. W tym momencie budynek był gotowy do użytku. Dzięki pomocy finansowej Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie Muzeum zostało wyposażone w podstawowy sprzęt do prowadzenia edukacji przyrodniczej. Warto także wspomnieć o konkursie organizowanym przez

firmę Hewlett Packard „W Harmonii z przyrodą”. Dzięki wygranej mogliśmy doposażyć obiekt. Oficjalne otwarcie Muzeum Bociana Białego odbyło się w kwietniu 2003 roku. Pierwsze eksponaty zostały udostępnione przez Ogród Zoologiczny w Görlitz. Następną potrzebną inwestycją było wybudowanie wieży widokowej w 2004 roku. Wydatki zostały pokryte z nagrody przyznanej przez jury ogólnopolskiego konkursu „Przyjaźni środowisku”, zorganizowanego pod auspicjami Prezydenta RP.

Funkcjonowanie Muzeum Bociana Białego odbywa się na płaszczyźnie edukacji przyrodniczej, turystyki, ochrony przyrody i badań naukowych.

Pracownicy Muzeum prowadzą zajęcia dla młodzieży szkolnej oraz dla turystów poświęcone biologii bociana białego oraz problemom jego ochrony. W pracach tych biorą udział ochotnicy z FÖJ z Niemiec. Zajęcia mogą być prowadzone zarówno w języku polskim, jak i niemieckim. Drugim tematem zajęć jest przyroda doliny Odry oraz problemy ekologicznego zapobiegania powodzi. W Muzeum są rowery, co pozwala na odbywanie wycieczek wzdłuż doliny Odry.

Zauważyliśmy, że ta największa w zachodniej Polsce kolonia bociana białego przyciąga turystów. Najwięcej osób przybywa z zachodniej Europy, gdzie liczebność tego gatunku spada. Postanowiliśmy pomóc mieszkańcom Kłopotu w rozwoju turystyki i uzyskiwaniu dodatkowych dochodów. Ludzie rozumieją, że pomagając bocianom przyciągają turystów i... pieniądze. To dobry przykład na współistnienie ochrony przyrody i zrównoważonego rozwoju gospodarczego, jakim jest turystyka przyrodnicza.

Muzeum Bociana Białego jest atrakcją turystyczną. Liczba turystów ciągle wzrasta, o Kłopocie jest głośno wśród ornitologów i przyrodników. Wprawdzie istnieje możliwość nocowania w budynku Muzeum, ale zależy nam, aby turyści korzystali z oferty we wsi.

Konieczne jest zwiększenie liczby atrakcji na terenie gminy tak, aby zatrzymać turystę na dłużej. Dlatego zdecydowaliśmy się na wybudowanie wieży widokowej przy Muzeum.

Coroczny Festyn Bociani to jeden ze sposobów promocji medialnej i przyciągnięcia turystów. Prezentowana jest wtedy również tematyka ochrony przyrody, a mieszkańcy wsi mogą sprzedawać m.in. własne ciasta, produkty rolne, pamiątki.

Do tej pory powstały trzy gospodarstwa agroturystyczne. Wraz z nasilaniem się ruchu turystycznego spodziewamy się rozwoju bazy noclegowej i żywieniowej we wsi.

Kolonia w Kłopocie jest znana od 1968 roku. Zawdzięczamy to systematycznym badaniom prowadzonym przez dr. Józefa Radkiewicza. Z danych

historycznych wynika, że liczebność par lęgowych ma tendencję spadkową od lat 80. Można ją zatrzymać montując podstawy pod gniazda. Zdarza się, że młode bociany po uzyskaniu dojrzałości płciowej wracają i poszukują dobrych gniazd do zasiedlenia. Tymczasem są one już zajęte przez stare bociany. Dlatego montowanie podstaw umożliwia szybkie dobudowanie gniazda i rozpoczęcie lęgu.

Członkowie Ligi Ochrony Przyrody w Zielonej Górze zamontowali ponad 40 podstaw w Kłopotcie oraz na terenie Krzesińskiego Parku Krajobrazowego. Część z nich została zajęta.

Innym problemem jest ochrona żerowisk bocianich. Po upadku PGR-ów na początku lat 90. zaprzestano wypasu na łąkach oraz koszenia. Doprowadziło to do zarastania łąk przez krzewy i trzcinę, a w efekcie – do porzucania przez bociany tych miejsc jako żerowisk oraz przez ptaki siewkowate jako lęgowisk. Konieczne jest wprowadzenie koszenia i wypasu na wielkich obszarach doliny Odry. Dlatego Liga Ochrony Przyrody dąży do wydzierżawienia 350 hektarów w Polderze Krzesińsko-Bytomieckim, aby prowadzić tam regularne koszenie. Odtworzymy dzięki tym działaniom żerowiska dla bocianów z Kłopotu oraz Krzesińskiego Parku Krajobrazowego. Ważne jest, aby prowadzić je po 1 lipca. Pozwoli to na dokończenie lęgów przez ptaki siewkowate.

Muzeum prowadzi badania koncentrujące się nad fenologią i biologią okresu lęgowego. Głównym problemem badawczym jest zagadnienie odbywania lęgów w koloniach. Czy bardziej korzystne jest zakładanie gniazd w dużym rozproszeniu (większe zasoby pokarmu, brak konkurencji wewnątrz populacyjnej), czy w koloniach (bezpieczeństwo przed drapieżnikami, ale wzrost agresji i zdrady małżeńskie)? Poznanie czynników wpływających na sukces lęgowy pozwoli na zrozumienie mechanizmów regulujących liczebność populacji bocianów.

Kolejnym zagadnieniem jest wyjaśnienie strategii żerowania bocianów oraz skład ich pokarmu (są to głównie dżdżownice, a nie żaby). Ma to wielkie znaczenie dla przygotowania koncepcji ochrony bociana białego w zachodniej Europie. Pozwoli na przygotowanie zaleceń dla prowadzenia rolnictwa przyjaznego bocianom. Bocian biały traktowany jest jako tzw. gatunek „tarczowy”. Tworzenie odpowiednich warunków do życia i żerowania bociana tworzy korzystne warunki dla życia także innych cennych gatunków.

Ważnym elementem badań jest obrączkowanie młodych bocianów na gniazdach. Z uzyskanych informacji powrotnych ze Stacji Ornitologicznej PAN w Górkach Wschodnich wynika, że bociany z Kłopotu lecą do Afryki wybierając zarówno szlak przez Gibraltar, jak i przez Izrael. Jedna obrączka została odczytana we Włoszech, co świadczy o próbach lotu na skrót. Jed-

nak trasa ta jest niebezpieczna ze względu na zbyt długi lot nad otwartym morzem.

Z informacji uzyskanych ze Stacji Ornitologicznej wynika, że w regionie Odry krzyżuje się populacja zachodnia i wschodnia bociana białego. Kiedyś przypuszczano, że miejscem tym jest dolina Łaby. Najprawdopodobniej złe warunki do życia w Europie zachodniej powodują, że bociany powoli przemieszczają się na wschód. W Kłopotcie obserwowane były dwa bociany odbywające lęgi, z niemieckimi obrączkami.

W dniach od 3 do 6 maja 2005 roku odbyło się w Malpartida de Cáceres (Hiszpania) drugie spotkanie liderów Europejskich Bocianich Wiosek. Spotkanie miało na celu stworzenie zespołu wspólnie występującego o fundusze europejskie. W Europie do sieci Wiosek należą: Malpartida de Cáceres w Hiszpanii, Rühstädt w Niemczech, Marchegg w Austrii, Android w Rumunii, Mala i Velika Polana na Słowenii, Tykocin w Polsce, Cigoc w Chorwacji i Nagybjom na Węgrzech. Kłopot ma bardzo duże szanse wejścia do tego zespołu. Głównym celem jest usprawnienie turystyki przyrodniczej pomiędzy wymienionymi miejscowościami i zajęcie się ochroną bociana białego w skali europejskiej.

Literatura

- JERZAK L. (2003), Muzeum Bociana Białego otwarte, *Przyroda Polska* 5, s. 3.
- (2003), Neues Storchenmuseum in Kłopot, *Oder-Rundbrief* 3, 7, s. 10–11.
- , RADKIEWICZ J., BOCHEŃSKI M. (2004), Wieloletnia dynamika liczebności oraz sukces lęgowy bociana białego *Ciconia ciconia* w kolonii we wsi Kłopot nad Odrą. *UZ, Zeszyty Naukowe* 131, *Inżynieria Środowiska* 12: s. 159–164.
- , WĄSICKI A. (2005), Sind Störche Kannibalen? Beobachtungen im Storchen-dorf Kłopot, W-Polen. *Ornithologische Mitteilungen* 57, 3, s. 80–81.
- RADKIEWICZ J. (1981), Brutkolonien des Weissstorches der an mittleren Oder. *Der Falke* 11, s. 383–385.
- (1983), Wieś Kłopot jako największa kolonia lęgowa bociana białego w Polsce. XIII Zjazd PTZool., Katowice wrzesień 1983, *Streszczenia referatów*, s. 122.
- (1984), Bocian biały na środkowym Nadodrzu w latach 1973–1979, *Wydawnictwo WSP, Zielona Góra*.
- (1992), Fenologia i wybrane zagadnienia nidobiologii bociana białego *Ciconia ciconia* (L.) w Kłopotcie i okolicy (województwo zielonogórskie), [w:] Radkiewicz J. [red.], *Przyroda Środkowego Nadodrza* 2, s. 39–98.

— (1994), Bocian biały (*Ciconia ciconia*) we wsi Kłopot w latach 1968–1990, [w:] Jerzak L., Jungius H. [red.], Ochrona przyrody na Środkowym Nadodrzu. WSP, Zielona Góra, s. 115–118.

TRYJANOWSKI P., JERZAK L., RADKIEWICZ L. (in print), Long term changes in population size and productivity of white stork: effect of the water level and livestock management in a regulated river valley. *Waterbirds*.